

DE LA LITERATURA AL DICCIONARI: UNA LECTURA LEXICOGRÀFICA DE *VIDA PRIVADA*

*FROM LITERATURE TO THE DICTIONARY:
A LEXICOGRAPHICAL READING OF VIDA PRIVADA*

LAIA PANADÈS

Universitat Pompeu Fabra, Dept. de Traducció i Ciències del Llenguatge
Roc Boronat 138, 08018 Barcelona
935 421 259

laia.panades@upf.edu

ORCID ID: 0009-0008-5047-1712

ELISENDA BERNAL

Universitat Pompeu Fabra, Dept. de Traducció i Ciències del Llenguatge
Roc Boronat 138, 08018 Barcelona
935 421 250

elisenda.bernal@upf.edu

ORCID ID: 0000-0002-8287-7281

Resum

Els exemples que apareixen al *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de Pompeu Fabra, publicat l'any 1932, després de poc més de sis anys d'elaboració, no tenen cap indicació de filiació i COLON (2007) assegura que són forjats *ad hoc*. GINEBRA & SOLÀ (2007), tanmateix, assenyalen que hi ha exemples extrets de fonts literàries concretes i suggereixen la possibilitat que siguin més els exemples procedents d'altres obres literàries. A partir d'aquesta idea, en aquest treball es mostra com *Vida privada* (1932), de Josep Maria de Sagarra, probablement va ser llegida pel lexicògraf amb la intenció de polir i afinar el seu diccionari. Amb aquesta finalitat, s'analitza l'exemplar de la novella —en dos volums— que Sagarra va dedicar a Fabra, que conté 753 paraules subratllades, que es corresponen amb 666 de diferents, en contrast amb el DGLC, per intentar determinar l'impacte que la novella va tenir en l'obra lexicogràfica de Fabra. Amb aquest objectiu, es classifiquen les paraules segons el seu procés de formació, s'identifica si són neologismes lexicogràfics respecte del DGLC, i es contrasten, així mateix, amb altres obres lexicogràfiques coetànies. El resultat de l'anàlisi conclou que és versemblant pensar que Fabra va fer una lectura de la novella des d'una perspectiva lexicogràfica, amb l'objectiu de complementar o verificar algunes paraules i els seus usos.

Paraules clau

Josep Maria de Sagarra, Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana*, *Vida privada*, lexicografia

Abstract

*The Diccionari general de la llengua catalana [General Dictionary of Catalan Language, abbreviated in Catalan as DGLC], a work by Pompeu Fabra published in 1932 which took him slightly over six years to make, is filled with examples that have no indication of filiation, and COLON (2007) asserts that they were written ad-hoc. However, GINEBRA & SOLÀ (2007) state that there are examples in the DGLC taken from specific literary sources and suggest that there are still more from other literary texts. Based on this premise, this article shows how *Vida privada* [Private Life] (1932) by Josep M. de Sagarra was probably read by the lexicographer with the intention of polishing and refining his dictionary. Thus, we study the copy of the novel—in two volumes—that Sagarra dedicated to Fabra, which contains 753 underlined words that correspond to 666 different ones. To try to determine the impact that the novel had on Fabra's lexicographical work, these 666 words are classified according to their word formation process, checked in the DGLC to determine if they are lexicographic neologisms and also searched for in other contemporary lexicographic works. As a result of this analysis, we conclude that it is not only likely but also credible to think that Fabra read the novel from a lexicographical perspective with the aim of verifying some meanings and uses as well as complementing the entries in his dictionary.*

Key Words

Josep M. de Sagarra, Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana*, *Vida privada*, lexicography

1. LA LITERATURA COM A FONT LEXICogrÀFICA

Determinar les fonts de les quals parteix una obra lexicogràfica no és sempre fàcil. En el cas del *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), conegut com a *Diccionari Fabra*, COLON & SOBERANAS (1991: § 223) apunten que Fabra va consultar diccionaris anteriors, com el *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina* de Pere Labèrnia (1839-1840), el *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (15a edició, 1925) i, especial-

ment, el *Dictionnaire général de la langue française* d'Adolphe Hatzfeld, Arsène Darmesteter i Antoine Thomas (publicat entre 1890 i 1902). El cabal lèxic que conforma el diccionari —cinquanta milers de paraules— s'inspira, doncs, en aquestes obres, juntament amb el coneixement que Fabra tenia de la llengua, en part adquirit entre 1918 i 1924 mentre col·laborava en l'elaboració del *Diccionari de la llengua literària* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que mai no es va arribar a enllestir (VENY 2007). En aquest sentit, la intenció de Fabra era aplegar les paraules de la llengua comuna i rebutjar els arcaismes i els mots dialectals per tal de forjar un diccionari normatiu (COLON 2007) i és per això que és conegut com el codificador del català modern (GINEBRA & SOLÀ 2007), i el seu diccionari, tot i que no és una obra institucional, va ser considerat per l'IEC l'obra de referència normativa fins a la publicació del DIEC1 l'any 1995.

A més dels diccionaris, és sabut que Fabra bevia de la literatura catalana: si bé els exemples de les entrades no tenen cap indicació de filiació i COLON (2007) assegura que són forjats *ad hoc*, GINEBRA & SOLÀ (2007: § 5.63b) apunten que hi ha exemples extrets de fonts literàries concretes. Ho il·lustren amb el vers de *L'Atlàntida* de Verdaguer («Brandejant amb mà ferrenya l'espasa flamejant») que Fabra escull com a exemple per a *brandejar*. Fins i tot, suggereixen la possibilitat que hi hagi més exemples procedents d'altres obres i palesen l'interès d'estudiar si és significativa la proporció d'exemples que provenen d'aquesta mena de fonts.

El 1932 coincideix que també es va publicar la tercera i última novel·la de Josep Maria de Sagarra: *Vida privada*. Tanmateix, la relació entre la novel·la i el diccionari va més enllà de la conjunció temporal: Sagarra era un gran admirador de la tasca de codificació lèxica de Fabra (MACIÀ *et al.* 1934: 38):¹

La llengua que parlem els catalans em fa l'efecte d'un cos molt tendre ple d'esgarrapades que li han vingut de fora i que es van guarint poc a poc [sic]. Em fa l'efecte també d'una euga molt jove que es resisteix

1. Es desconeix l'any exacte de la publicació de Pompeu Fabra. *Diccionari general de la llengua catalana. Opinions autògrafes*. Diverses fonts oscil·len entre 1933 i 1934, poc després de la publicació del DGLC.

quan li volen posar el ferro acadèmic a la boca. L'home, que amb una voluntat de dictador amable, estructurés científicament els valors escampats d'aquesta llengua, devia tenir tant de savi com d'artista, tant d'home exigent com d'home comprensiu; tant de podador com d'amanuagador. Aquest home, per la sort de tots, ha estat Pompeu Fabra; per això el seu «diccionari» té la precisió i la simetria d'un poliedre i la simetria i la precisió d'una rosa.

Així mateix, Sagarra va dedicar a Fabra un exemplar —en dos volums— de la primera edició de *Vida privada*:² «A Pompeu Fabra, amb la devoció i la bona amistat, de Josep Maria de Sagarra. Octubre 1932.» D'altra banda, aquest exemplar, més enllà de la dedicatòria, presenta un seguit de paraules subratllades, que es pressuposa que són de l'autoria de Fabra, com apunta PERMANYER (2014: 24):

Vaig comprar en una llibreria antiquària l'exemplar que Sagarra havia dedicat al mestre i que li havia estat robat en saquejar-li la biblioteca de Badalona: els dos volums de *Vida privada* havien estat estudiats i amb llapis havia subratllat fins a l'última pàgina aquells mots que podien ser-li útils, pel motiu que fos

Per exemple, a la pàgina 7 del primer volum de la novella apareixen subratllades les paraules *clac*, *nines*, *fofes* i *semilíquides*. No hi ha en cap pàgina, però, res més que el subratllat: ni glosses ni símbols ni cap altra mena d'anotació. L'únic que hi destaca són dues pàgines subratllades amb retolador vermell sobre del llapis (pàgines 32 i 33 del segon volum). Si bé no s'ha deixat constància de la data de la troballa, a SOLÀ & MARCET (1998) ja es té constància d'aquest exemplar custodiat per Permànyer i en proporcionen una petita descripció: llisten unes quantes paraules de les subratllades i indiquen si són al DGLC. A més, hi afegeixen paraules que, tot i no estar subratllades, consideren que es fan servir amb un sentit figurat que no es recull al DGLC. La llista ocupa poc més d'una pàgina i és incompleta i poc concreta, perquè les paraules no es classifiquen segons el procés de formació —no és el

2. Aquest exemplar es troba a la biblioteca Pompeu Fabra de Jordi Mir de l'Institut d'Estudis Catalans (codi BFJMIR 73461; topogràfic 9H J34; 9H J35), gràcies a la donació de Lluís Permànyer.

mateix que el diccionari no reculli un manlleu que un ús figurat (més si es té en compte que es tracta d'un text literari) o que una paraula sufixada, entre d'altres— i, consegüentment, tampoc se n'analitza la pertinença al diccionari. Així doncs, SOLÀ & MARCET (1998) proporcionen una descripció parcial, però que suggereix que Fabra en va fer una lectura lexicogràfica.

Partint d'aquest context, acarar el DGLC amb *Vida privada* (en endavant, *VP*) permet fer una aproximació inversa de la que se sol fer amb obres literàries: així com són habituals els estudis que compilen el lèxic d'un autor per posar de manifest la seva creativitat lèxica en contrast amb un diccionari de referència (BUSQUETS 1977, GINEBRA 2019, VENY 2019, PANADÈS & BERNAL 2025), aquest treball pretén mostrar com una obra literària, en aquest cas *VP*, va servir de material per a la confecció del DGLC i, doncs, fer una aportació més a la història de la lexicografia catalana.³ Amb aquest objectiu, presentem a continuació les dades del buidatge (2.), seguides de l'anàlisi per processos de formació de paraules (3.), i tanquem l'estudi amb les conclusions (4.).

2. EL BUIDATGE

En aquest apartat, presentem la revisió exhaustiva de les 753 paraules subratllades —que es corresponen a 666 de diferents— de l'exemplar de *VP* en contrast amb el DGLC. Pel que fa a la categoria gramatical de les 666 paraules diferents, la categoria més prominent és el substantiu (366), seguida de l'adjectiu (183), les locucions (67), el verb (46) i, a molta distància, l'adverbi (3) i, finalment, el mot *rai*, de categoria gramatical no definida.

D'aquestes 666 paraules, cal tenir en compte que dues són noms propis: *Estudiantes*, que forma part del sintagma *Residència d'Estudiantes*, tot i que Fabra només en subratlla el segon element —segu-

3. En aquest sentit, s'insereix en la línia actual de treballs de revisió de l'obra de Fabra. Vegeu, per exemple, a propòsit de la gramàtica, GARCIA SEBASTIÀ & MARTÍNEZ-MARTÍNEZ (2023).

rament perquè Sagarra no l'adapta, a diferència del primer—, i *Fai*, siglació de la Federació Anarquista Ibèrica. Com que són noms propis, no es poden analitzar com a possibles candidats a entrar al diccionari, per la qual cosa s'han descartat. Així doncs, l'estudi dels lemes subratllats, en total 664, pretén determinar el paper que la novel·la va tenir en la construcció del diccionari, que en alguns casos es pot traçar força. Amb aquest objectiu, s'han classificat els lemes en quatre grans categories —paraules no construïdes, paraules construïdes, paraules formades per canvi i paraules manllevades— que, alhora, es divideixen segons el seu procés de formació.⁴ Per a la classificació dels recursos de formació de paraules s'ha partit dels criteris pautats per l'OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2022), tal com es recull a la Taula 1:

Taula 1. Processos de formació: freqüència absoluta i exemples

tipus	procés de formació		freqüència absoluta	exemples
no construïdes	paraules simples		52	<i>brètol, mugró</i>
	cultismes		6	<i>obstetrícia, truculent -a</i>
construïdes	derivació	prefixació	48	<i>apelmoixinat -ada, policolor</i>
		sufixació	182	<i>caneria, orangutanesc -a</i>
	composició	patrimonial	14	<i>rau-rau, sota aixella</i>
		híbrida	3	<i>infanticidi, saxofon</i>
		culta	8	<i>oleografia, zoòofit</i>
		sintagmàtica	90	<i>amor lliure, estar curat d'espants</i>
	truncació	abreviació	1	<i>havà</i>

(Continuació)

4. Es consideren paraules construïdes aquelles sobre les quals ha operat una regla de formació de mots (CORBIN 1987).

Taula 1. Processos de formació: freqüència absoluta i exemples (*cont.*)

tipus	procés de formació		f. absoluta	exemples
formades per canvi	canvi semàntic		68	<i>cancerós -osa, segregat</i>
	canvi subcategorial		8	<i>satiressa, sobretaula</i>
	conversió		36	<i>begut beguda, ploriqueig</i>
	lexicalització		33	<i>camàndules, pervingut pervinguda</i>
manllevades	del castellà	no adaptat	22	<i>churro, refajo</i>
		adaptat	20	<i>pésam, quartos</i>
	del francès	no adaptat	18	<i>bric-à-brac, chantage</i>
		adaptat	21	<i>antifaç, desabusat -ada</i>
	de l'anglès	no adaptat	18	<i>black-bottom, dancing</i>
		adaptat	5	<i>matx, suèter</i>
	de l'italià	no adaptat	2	<i>cabriola, ocarina</i>
		adaptat	2	<i>estrafolari -ària, tuti</i>
	del portuguès	no adaptat	1	<i>cobra</i>
		adaptat	1	<i>xicranda</i>
	de l'alemany	no adaptat	1	<i>polka</i>
		adaptat	1	<i>xotis</i>
	del rus	no adaptat	1	<i>balalaika</i>
	de l'èuscar	adaptat	1	<i>púrria</i>
	del caló	no adaptat	1	<i>calé</i>

3. L'ANÀLISI

Per tal de determinar l'impacte de les 664 paraules subratllades en l'exemplar de *VP*, s'ha comprovat si són neologismes lexicogràfics (REY 1976) respecte del DGLC, ja sigui perquè hi apareixen com a lema, com a entrada o subentrada, o bé dins d'un exemple. Així, s'ha considerat que una paraula subratllada s'hi troba recollida quan o bé es troba definida amb el mateix significat (*amuntegament*) que s'usa a la novel·la, o bé quan es troba en una subentrada (*campi qui pugui*, dins de *campar*) o en un exemple («ametlles torrades», dins d'*ametlla*).⁵

Per ajudar a determinar la primera datació documentada de les paraules subratllades s'ha complementat la cerca en altres obres lexicogràfiques coetànies: *Diccionari ortogràfic* (DORT) de FABRA (1917), *Diccionari Pal·las: diccionari català-castellà-francès amb vocabularis castellà-català i francès-català* (Pal·las) de VALLÈS (1927), els plec publicats del *Diccionari de la llengua literària* (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS 1923), així com el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) d'ALCOVER & MOLL (1930-1962)⁶ i el *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* (CTILC),⁷ i així comprovar si l'aportació lèxica de Sagarra s'hi recull.

Globalment, podem observar que de les 664 paraules diferents, 321 (48,34 %) es troben recollides al DGLC: 276 paraules es recullen com a lema, 25 com a subentrada i 20 com a exemple (sobretot en casos d'unitats polilèxiques com *ametlla torrada* o *oli de llinosa*). En

5. Així, s'han considerat documentades paraules que tenen categoria gramatical diferent (com ara *acovardit -ida* o *apagat -ada*, perquè al diccionari es recull el verb del qual provenen), paraules lematitzades amb nombre divers (com *rigodon*, que el DGLC recull en plural, *rigodons*) o els noms de càrrecs o oficis (*cotonaire*, que només es recull com a substantiu masculí). En canvi, en els casos de canvi subcategorial i lexicalització s'ha considerat que es recullen al DGLC quan apareixen amb la mateixa categoria gramatical: per exemple, *sobretaula* no s'ha classificat com a recollida perquè al DGLC apareix com a nom femení, mentre que Sagarra el fa servir com a masculí; en canvi, *fums* sí que s'ha comptabilitzat com a present al diccionari perquè es recull en nombre plural, igual que la trobem a *VP*.

6. Tot i que no és estrictament coetani, ja que només el primer volum es va publicar amb anterioritat al DGLC, l'hem tingut en compte per la documentació literària que inclou a les entrades.

7. La consulta del CTILC s'ha restringit fins a 1932.

canvi, no es troben recollides al DGLC les 343 paraules restants (51,66 %). Cal tenir en compte, però, que la diferència entre les que es documenten al diccionari de Fabra i les que no és de menys d'una vintena de paraules.

3.1. Paraules no construïdes

Les paraules no construïdes són en total 58 i suposen un 8,7 % del total de lemes, que es recullen a la Taula 2:

Taula 2. Paraules no construïdes: freqüència absoluta i impacte al DGLC

tipus de paraula	freqüència absoluta	freqüència absoluta de les paraules recollides al DGLC	freqüència relativa de les paraules recollides al DGLC
paraules simples	52	41	78,85 %
cultismes	6	4	66,67 %
total	58	45	77,59 %

De les 41 paraules simples del DGLC 39 es troben també al DORT: les excepcions són *allén* —que al DGLC es recull com a *allèn* i que al CTILC apareix amb accent tancat i fins al 1932 només en un context, que és de *VP*, cosa que fa pensar que Fabra la va subratllar perquè l'ortografia el va sorprendre i, de fet, posteriorment el mot s'ha acabat normalitzant amb accent tancat, com Sagarra el va escriure— i *marra-mau* —que és possible que entrés al DGLC a partir de veure-la usada a *VP*, ja que tampoc apareix al *Pal·las* i en la cerca al CTILC amb anterioritat a *VP* només en trobem dues ocurrències, una de 1866 (Busquets, *Qui al cel escup*) i l'altre de 1875 (Maspons i Labrós, *Lo ron-dallayre, III*). Així mateix, entre les recollides al DGLC destaquen *desfici* i *xiroi -a*, que en tots dos casos s'exemplifiquen al DCVB amb contextos de *VP*, si bé en la cerca de contextos al CTILC fins a la data de publicació de la novel·la es determina que totes dues paraules eren

freqüents a l'època: *desfici* apareix en 236 ocurrences, entre les quals en destaquen múltiples de Sagarra, cosa que ens fa pensar que era una paraula habitual o recurrent en el seu vocabulari (*All i salobre*, *Els ocells amics*, *El comte Arnau*, *L'hostal de la Glòria*, *L'estudiant i la pubilla* i *Marçal Prior*), i *xiroi -a*, que si bé només apareix un cop en la novel·la de Sagarra, sí que es troba en altres textos literaris del moment —apareix a *Històries extraordinàries* de Poe, traduït per Riba (1915), *Coses vistes* de Pla (1925) i *L'hereu* de Bertrana (1931), entre d'altres.

Per la seva banda, dels 11 mots simples que no es documenten al DGLC, un 21,15 %, en destaca *java*, que sí que apareix al DORT, tot i que no podem contrastar si amb el sentit amb el qual es fa servir a VP, i també al CTILC, amb 6 úniques ocurrences, totes de VP. Així mateix, criden l'atenció *garranyeu* i *sòmines*, que al CTILC es pot comprovar que no es documenten amb anterioritat a VP, cosa que corrobora el fet que *sòmines* aparegui al DCVB exemplificada amb l'ocurrència de la novel·la.

Els 4 cultismes recollits al DGLC no sembla que puguin haver-se introduït a partir de la lectura de VP. En destaca, però, *cassis*, que no es recull ni al DGLC, ni al DORT ni al *Pallas*. Sí que es troba, tanmateix, al *Diccionari Aguiló*, tal com indica el DCVB.

3.2. Paraules construïdes

Del total de la mostra, més de la meitat de les paraules subratllades són paraules construïdes —346 de diferents—, si bé dins d'aquest bloc en destaquen les formades per derivació (230) i composició (115), ja que la truncació és testimonial (1). En total, les paraules construïdes suposen més de la meitat de les paraules subratllades (52,11 %).

3.2.1. Paraules formades per derivació

Les paraules formades per derivació, 230, suposen el 66,47 % de les paraules construïdes i el 34,64 % del total de paraules de la mostra. Així doncs, la derivació és el principal procés de formació que se sub-

ratlla en l'exemplar. Dins de la derivació es diferencien dos processos: la prefixació (48 lemes) i la sufixació (182 lemes, dins dels quals també es comptabilitzen els sufixats apreciatius, que en són 18), tal com es recull a la Taula 3 (entre parèntesis els apreciatius):

Taula 3. Paraules derivades: freqüència absoluta i impacte al DGLC

procés de formació	freqüència absoluta	freqüència absoluta de les paraules recollides al DGLC	freqüència relativa de les paraules recollides al DGLC
prefixació	48	24	50 %
sufixació (apreciatius)	164 (18)	98 (6)	59,76 % (33,33 %)
total	230	128	55,65 %

Quant als mots prefixats que es troben al DGLC destaquen *desafecte* i *desafectat -ada*, que no són al DORT ni al *Pallas* i que al DCVB es recullen, en tots dos casos, amb el context extret de *VP*. És molt probable, per tant, que Fabra completés la sèrie derivativa a partir de les aparicions de *VP*, perquè, d'una banda, el verb *desafectar* ja constava tant al DORT com al *Pallas*, i, de l'altra, al CTILC les ocurrencies anteriors a la publicació de *VP* són escasses —15 per al substantiu (1 d'elles de *VP*) i 4 per a l'adjectiu (de nou 1 de *VP*). Sembla que ocorre el mateix amb *destarotat -ada* i *destarotament*. És possible que totes dues entrin al DGLC a partir de *VP*, ja que al DORT i al *Pallas* només hi consta el verb *destarotar* —que, de fet, el DCVB recull amb un context d'*Entre l'Equador i els tròpics* (1947), de Sagarra, si bé *VP* és anterior. D'aquesta manera, Fabra recull la família derivativa completa: *destarotar*, *destarotat -ada* (al CTILC tan sols s'hi troben 7 ocurrencies fins al 1932, 2 de les quals són de *VP*) i *destarotament* (al CTILC tan sols hi ha 3 ocurrencies anteriors a 1932, 2 de *VP* i 1 de *Les bonhomies*, de Carner). No podem dir, però, que Fabra completés totes les sèries derivatives a partir de la lectura de la novel·la, perquè no entren al DGLC paraules subratllades com *acanallar* i *acanallat -ada*, si bé tant *canalla* com *canallada* sí que hi són.

Quant a la sufixació, de les 98 paraules que es troben al DGLC, destaquen *avial* i *troglodític -a*, que no es troben ni al DORT, ni al *Pallas*, ni al DLIT, en el cas d'*avial*. A més, pel que fa al DCVB, es recullen les dues amb un context que és posterior a VP: *avial* s'exemplifica amb *Els pagesos*, de Pla, de 1952, i *troglodític -a* amb un context de *Santiago Rusiñol i el seu temps*, també de Pla i de 1942. Així doncs, són dues paraules que probablement deuen la seva aparició al DGLC a la novel·la de Sagarra. Casos semblants són els d'*esmunyedís -issa* i *espaterrant*: cap dels dos adjectius es troba al DORT, ni al *Pallas* ni al DCVB, i la segona paraula, de fet, apareix a l'addenda del DGLC. Pel que fa a la documentació al CTILC, les ocurrencies són relativament escasses fins al 1932: *esmunyedís -issa* es recull en 19 ocasions (4 de les quals de Sagarra, 2 a VP i 2 més a *La filla del Carmesí*, de 1929) i *espaterrant* en 16 ocasions (8 de les quals de Sagarra, 7 a VP i 1 a *Paulina Buxareu*, de 1919). També val la pena comentar el cas de *banyut banyuda*, que és l'únic lema creat per sufixació que es troba documentat en una accepció, així com l'adjectiu *sabent*, que si bé ja era al DORT —segurament amb el sentit de 'que sap, que té ciència d'alguna cosa', tot i que no es pot comprovar—, es deu afegir al DGLC a partir de la novel·la, ja que l'accepció 'que té sentida' va acompanyada de l'exemple *oli sabent*, que és exactament el que apareix a la novel·la («havia trobat massa sabent l'oli de la coliflor», SAGARRA 1932 1: 56).⁸ De fet, aquest ús de l'adjectiu *sabent*, segons el que es recull al CTILC fins a la publicació de VP era propi de Sagarra —també apareix a *El comte Arnau* («com un setrill que no escasseja d'oli, però d'oli ni ranci ni sabent») —, mentre que escriptors com Carner i Riba l'usaven amb el sentit més prototípic de 'relatiu al saber'. Finalment, també és possible que la incorporació d'*estovament*, *faraònic -a*, *hawaià -ana*, *perlejant*, *tabolaire*, *vidriositat* i *xafallós -osa*, entre d'altres, sigui, en part, deguda a l'aparició a VP, ja que són paraules que no es troben en les fonts lexicogràfiques consultades i de relativament poques ocurrencies al CTILC abans de la publicació de la novel·la. Respecte dels mots amb sufixos apreciatius, 6 es troben al diccionari (*casalot*, *far-*

8. Fem referència, entre claudàtors, a SAGARRA (1932) i n'indiquem primer el volum i, després, la pàgina.

dassa i *sordina*, a tall d'exemple), però amb cap sembla que es pugui traçar una relació directa amb la novel·la.

3.2.2. Paraules formades per composició

Les paraules formades per composició, 115, suposen un 33,63 % de les paraules construïdes: són el segon procés més prominent després de la derivació i suposen un 17,45 % del total de paraules de la mostra. Dins de la composició es diferencien quatre processos: la composició patrimonial (14 lemes), l'híbrida (3 lemes), la culta (8 lemes) i la sintagmàtica (90 lemes), que és, amb diferència, la més subratllada en l'exemplar.

Taula 4. Paraules compostes: freqüència absoluta i impacte al DGLC

procés de formació	freqüència absoluta	freqüència absoluta de les paraules recollides al DGLC	freqüència relativa de les paraules recollides al DGLC
c. patrimonial	14	6	42,86 %
c. híbrida	3	2	66,67 %
c. culta	8	6	75 %
c. sintagmàtica	90	35	38,89 %
total	115	49	42,61 %

De les paraules formades per composició patrimonial, n'hi ha 6 que apareixen al DGLC, entre les quals en destaquen *escalfa-llits* (que tant al DGLC com a la resta de fonts es documenta sense guionet) i *peix-espasa*, que Fabra recull separadament i sense guionet. Respecte dels compostos híbrids i cultes, sembla que no es pot trobar una relació amb la novel·la, si bé és destacable el cas de *zoòfit*, per al qual el DCVB recull com a primera ocurrència un context d'*Entre l'Equador i els tròpics* (1947), si bé a *VP* ja hi apareix.

Quant a la composició sintagmàtica, es troben al diccionari 35 lemes, 20 dels quals en forma de subentrada, ja que es tracta principal-

ment de locucions amb l'estructura verb + complement, la gran majoria d'ús figurat. En destaquem les que no es recullen en les fonts documentals anteriors que hem consultat, cosa que fa pensar que la seva addició al diccionari pot estar més estretament lligada amb la novel·la: *fer el tifa*, *ficar els peus a la galleda*, *n'hi ha per a llogar cadires*,⁹ *jugar net*, *mirar prim*, *plegar el ram*, *posar les banyes*,¹⁰ *tenir-hi la mà trencada*, *tocar el cor a algú*, *venir de l'hort* i *veure's les orelles*. La resta dels 35 compostos sintagmàtics del DGLC es recullen com a exemple dins l'entrada corresponent. Destaquem, pel seu possible origen a VP, ja que no apareixen ni al DORT ni al *Pal·las*, els casos de *barret de copa* (dins *barret*), *estar tip* (dins *tip*), *estirar el coll* (dins *estirar*), *fer pampallugues* (dins *pampallugues*), *fill natural* *filla natural* (dins *fill*), *mantó de Manila* (dins *mantó*), *oli de llinosa* (dins *oli*), *rei d'armes* (dins *rei*, sota la subentrada *rei dels heralds*), *remenar la cua* (dins *remenar*) i *trencar (una) becaïna* i *trencar el son*, que, de fet, es troben dins l'entrada *becaïna* amb forma de subentrada (*fer una becaïna*) i definició ('trencar el son'). A més, també és molt possible que s'afegís al diccionari la subentrada *germans siamesos* dins de *siamès* a partir de la lectura de VP, perquè la definició que Fabra en fa és només la figurada ('dit de dues persones que sempre van plegades, inseparables'), com fa SAGARRA (1932 1: 186) a la novel·la («marit i muller eren com dos germans siamesos»). Certament, es tracta en tots els casos de sintagmes habituals i d'ús comú, cosa que ens condueix a pensar que Fabra no només tendia a complementar les seves entrades amb exemples d'ús real, sinó que també devia marcar-los per comprovar que els hi havia incorporat.

3.2.3. Paraules formades per truncació

Com ja hem dit, la truncació és anecdòtica. Només se'n subratlla el cas d'*havà*, una abreviació. Tot i que no es pot traçar una relació directa entre el context en què apareix *havà* a la novel·la i el diccionari,

9. Fabra lematitza així la locució, que és com apareix a VP, si bé posteriorment s'ha fixat com a *n'hi ha per a llogar-hi cadires*, coincidència que reforça la hipòtesi que degui la seva inclusió a la novel·la.

10. Vegeu l'apartat 3.3 per a una explicació més detallada d'aquest cas.

perquè la paraula ja apareixia al *Pallas*, sí que podem arribar a pensar que Fabra la subratlla per corroborar que l'abreviació de *cigar havà* és habitual: «El banquer li regalava uns havans de festa major» (SAGARRA 1932 1: 163).

3.3. Paraules formades per canvi

Les paraules formades per canvi (145) són el segon bloc de paraules més prominent després de les paraules construïdes (342) i suposen el 21,85 % de les paraules subratllades en l'exemplar de *VP*. Així, si ens mirem el bloc amb més detall, podem observar que el procés més prominent és el canvi semàntic, amb 67 lemes. No és sorprenent si considerem que es tracta d'un text literari, en el qual les paraules no només denominen, sinó que també connoten, exemplifiquen i descriuen més enllà del seu sentit literal i primari (BRIOSCHI & DI GIROLAMO 1988). Seguidament, trobem la conversió i la lexicalització, amb una trentena de paraules cada procés, i, amb molta menys freqüència, el canvi subcategorial, amb només 8 lemes. A la Taula 5 es presenten els quatre processos de formació que es produeixen per canvi (de significat o de categoria gramatical):

Taula 5. Paraules formades per canvi: freqüència absoluta i impacte al DGLC

procés de formació	freqüència absoluta	freqüència absoluta de les paraules recollides al DGLC	freqüència relativa de les paraules recollides al DGLC
canvi semàntic	68	21	30,88 %
canvi subcategorial	8	4	50 %
conversió	36	13	36,11 %
lexicalització	33	15	45,45 %
total	145	53	36,56 %

De les 68 paraules formades per canvi semàntic, una tercera part, 21, es troben al DGLC. No es pren en consideració que aquestes 21 paraules apareguin també al DORT, perquè, com que es tracta d'un diccionari sense definicions, no podem saber si s'hi va tenir en compte la polisèmia. Destaquem, però, les paraules que pensem que poden trobar la seva inclusió al diccionari en el fet que Fabra les identifiqués en la novel·la. D'una banda, *cor* ('representació convencional d'un cor') no es documenta en cap altra font consultada i a SAGARRA (1932 1: 221) apareix en el context «el rei de cor», fent referència a la baralla de cartes. També ocorre amb *corretja* ('fig. Aguant per sofrir burles, dites molestoses, etc.'), que, a més, s'exemplifica (*tenir (molta) corretja*), de la mateixa manera que apareix a SAGARRA (1932 1: 88) («miri, que jo tinc molta corretja!»). Un altre cas és el de *fer el salt*, que es recull com a subentrada de *salt* ('*fer el salt a algú*, no comparèixer a la cita donada, no complir el compromís contret'), tot i que no es troba en cap font, si bé a SAGARRA 1932 apareix subratllada en dues ocasions. D'altra banda, *jueu jueva* es recull en la subentrada *és un jueu* ('usurer, que no mira sinó l'engany'), que és exactament amb el significat que Sagarra també fa servir l'expressió, si bé tampoc es troba documentada en altres fonts («Si jo trobés la manera de rifar-me d'aquest jueu... Perquè en definitiva, què em pot passar? No pago, i què?», SAGARRA 1932 1: 116). Finalment, *untuós -osa* ('fig. D'una dolçor penetrant, insinuant') no només es recull amb el mateix sentit que es fa servir a SAGARRA (1932 1: 72) («Un caràcter untuós, amb escapades de fantasia»), sinó que a més s'exemplifica a l'entrada del DCVB amb el context de la novel·la.

Pel que fa a les 8 paraules formades per canvi subcategorial, la meitat es recull al DGLC. Cap, però, sembla que pugui tenir l'origen en *VP*, ja que totes es documenten en altres fonts lexicogràfiques. Curiosament, però, cap de les 3 paraules formades per canvi subcategorial per a les quals el DCVB agafa els contextos de *VP* (*satiressa*, *so-bretaula* —masculí— i *supurar* —transitiu—) es troben al DGLC.

Quant a les conversions, més d'un terç es troben al DGLC. En destaca *pençar*, que no apareix ni al DORT ni al *Pallas*, i que Fabra va incloure amb l'etiqueta de *familiar*, que concorda en significat i connotació amb l'ús de SAGARRA (1932 1: 232): «un marit que penca dotze hores diàries...»

Finalment, de les lexicalitzacions, gairebé la meitat, 15 de 33, són al DGLC. El primer cas que destaquem és *escarafalls*, que el DGLC recull en masculí plural (a diferència del *Pallas*, que només el consigna en singular) i que inclou en els exemples la locució *fer escarafalls* (*No li ve de gust res: de tot fa escarafalls*); d'aquesta manera Fabra recull en la seva definició tant *escarafalls* com *fer escarafalls*, els dos usos que es troben a *VP*, tant en forma de substantiu («Don Tomás es salvava pel pintoresc, pel patètic, pels escarafalls, per alguna cosa molieresca d'Orgon», SAGARRA 1932 2: 93) com dins de la locució («una senyora sabia ésser tendrament espiritual, amb un tracte saborós de pebre i canyella, sense fer escarafalls de vegades davant de l'all més autèntic del país», SAGARRA 1932 1: 163). El segon cas és la lexicalització *banyes*, que, tot i que no apareix com a femení plural dins del DGLC, es recull en les subentrades *portar banyes* i *posar banyes a algú*, que coincideixen amb els dos contextos de *VP*: «Al bar "Colon", uns quants nois feien juguesques sobre la forma i la quantitat de banyes que portaria el bilbaí» (SAGARRA 1932 2: 234) i «I quan passava la frontera, no li treia cap hora de dormir el pensar que els seus millors amics, amb una canya d'orxata enganxada als llavis o un clavell a flor de nas, afirmaven categòricament que la dona li posava banyes» (SAGARRA 1932 1: 163-164).¹¹

3.4. Paraules manllevades

Les paraules manllevades —principalment del castellà, el francès i l'anglès— representen un 17,45 % del total de paraules subratllades. A la Taula 6, les dividim per llengua d'origen i segons si han estat simplement adoptades —és a dir, no se n'ha canviat la grafia— o han estat adaptades al català, i també proporcionem les dades totals per a cada llengua, que es troben a la columna dreta de cada ítem.

11. És interessant fer notar que tant Fabra com Sagarra coincideixen a considerar que la infidelitat és una pràctica exclusivament femenina, tal com es desprèn de les definicions: *posar banyes a algú* 'enganyar-lo la seva muller mancant a la fidelitat conjugal; tenir un altre tractes il·lícits amb la seva muller' i *portar banyes* 'es diu del marit enganyat'. Sembla que el que fa a *VP* el personatge de Frederic a Maria Carreras amb Rosa Trènor als anys trenta no es devia considerar així.

Taula 6. Paraules manllevades: freqüència absoluta i impacte al DGLC

llengua d'origen		freqüència absoluta		freqüència absoluta de les paraules recollides al DGLC		freqüència relativa de les paraules recollides al DGLC	
castellà	no adaptat	22	42	7	13	31,82 %	30,95 %
	adaptat	20		6		30 %	
francès	no adaptat	18	39	3	15	16,67 %	38,46 %
	adaptat	21		12		57,14 %	
anglès	no adaptat	18	23	6	9	33,33 %	39,13 %
	adaptat	5		3		60 %	
italià	no adaptat	2	4	2	4	100 %	100 %
	adaptat	2		2		100 %	
portuguès	no adaptat	1	2	2	4	100 %	100 %
	adaptat	1		2		100 %	
alemany	no adaptat	1	2	0	1	0 %	50 %
	adaptat	1		1		100 %	
rus no adaptat		1		0		0 %	
èuscar adaptat		1		0		0 %	
caló no adaptat		1		1		100 %	
total		115		45		39,13 %	

Si diferenciem els manlleus no adaptats dels adaptats, podem determinar que l'entrada al diccionari dels adaptats és superior a la dels no adaptats. Aquesta tendència no només es pot apreciar tant per al conjunt de manlleus (el 49,02 % dels adaptats entren al diccionari, mentre que només un 31,25 % dels no adaptats ho fan), sinó que també es pot observar individualment per a totes les llengües, excepte per al castellà —segurament perquè Fabra els entenia com a barbarismes. Desta-

quen especialment els casos del francès —16,67 % dels no adaptats entren al DGLC *versus* el 57,14 % per als adaptats— i l'alemany —llengua per a la qual se subratllen dos manlleus, un d'adaptat i un de no adaptat, i només entra el primer. No és sorprenent, tanmateix, que els manlleus adaptats a la grafia pròpia del català tinguin més possibilitats d'entrar al diccionari, ja que una adaptació, al cap i a la fi, fa palès un ús habitual i naturalitzat de la paraula. De fet, aquesta propensió s'observa fins i tot en casos de paraules subratllades a VP: per exemple, Fabra subratlla tant *sandwich* (no adaptat) com *sandvitx* (adaptat) —en moltes ocasions, sembla que Sagarra, a priori, far anar indistintament el manlleu cru i l'adaptat—, però només inclou al DGLC la versió adaptada, *sandvitx*. En altres casos, Sagarra directament fa propostes de normalització, tot i que no es trobin ni al DORT ni al *Pal·las*, que Fabra acaba incorporant al diccionari; un exemple és el cas de *matx*, que en el CTILC només apareix en dues ocurrències fins a 1932, una de les quals és de VP. També hi ha casos contraris, en què a VP es troba la forma no adaptada i Fabra incorpora al diccionari la forma adaptada, com *hoquei* (a VP apareix *hockey*) o *pòquer* (parcialment adaptada per Sagarra, sota la forma *póker*).

Més enllà de la tendència per agafar les formes adaptades, hi ha altres casos que poden deure a la novel·la la seva incorporació al DGLC, ja que no es troben ni al DORT ni al *Pal·las* i al CTILC tampoc són gaire freqüents fins al 1932: *bridge* (que, tot i que sí que es recull al *Pal·las*, el CTILC només en recull 12 ocurrències, totes de VP, cosa que ens fa pensar que Fabra el devia incorporar perquè el va observar a la novel·la, ja que no l'afegeix fins a l'addenda), *fulard*, *matx*, *pífia*, *polo* (al CTILC fins a 1932 només es documenta amb el significat d'«esport» el context de VP), i *rumba*, *sandvitx* i *suèter*, que s'exemplifiquen al DCVB amb contextos de VP. Finalment, també mereix ser comentada la paraula *pacotilla*, que és l'única manllevada que apareix recollida en una subentrada i, a més, amb l'etiqueta *familiar*: 'FAM. Mercaderies, coses, de *pacotilla*, de qualitat inferior, de poc valor'. A banda, cal destacar que, de totes les paraules que Fabra subratlla, només 5 entren a l'addenda, 4 de les quals són manlleus (*bridge*, *calé*, *matx* i *suèter*).

4. A TALL DE CONCLUSIÓ

A partir de la idea de GINEBRA & SOLÀ (2007), en aquest treball hem reconstruït la hipotètica lectura lexicogràfica que creiem que va fer Fabra de *VP*, per tal de traçar la seva influència en el DGLC. Tot i que no es pot afirmar categòricament que va ser així, creiem que, si més no en alguns casos, tal com hem intentat demostrar, s'hi observen coincidències que donen suport a la idea de partida.

Així, hem descrit breument, tant des del punt de vista morfològic com d'atestació lexicogràfica, les paraules subratllades en els volums i ens hem detingut en els casos més rellevants. Tot i que els resultats no estan exempts de discussió, és cert que Fabra reconeixia Sagarra com a creador del llenguatge —no només el llegia sinó que, aparentment, també l'estudiava— i Sagarra —que afirmava haver llegit «el Fabra» set vegades (SERRAHIMA 1972)—, amb una oïda extraordinària per a la llengua viva, respectava, reconeixia i valorava la tasca de normalització i fixació de la llengua de Fabra i n'adoptava les normes. En aquest context, doncs, és plausible pensar que Fabra fes aquesta lectura de *Vida privada*, amb l'objectiu de complementar o verificar algunes paraules i els seus usos, o de comprovar que ja les hi tenia incorporades.

En definitiva, Fabra i Sagarra, des dels seus àmbits respectius, van contribuir a dotar la llengua catalana de recursos literaris i lingüístics. O, en paraules de PERMANYER (2014: 21), «els nostres escriptors d'aquell moment dolç, amb el mestre Fabra al capdavant, militaven en la construcció d'una llengua que ajudés a bastir el que el país llavors necessitava: una cultura moderna. Cadascú havia d'estar al lloc on millor podia prestar servei». Sens dubte, ho van aconseguir.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER & MOLL (1930-1962): Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma: Moll.
- BRIOSCHI & DI GIROLAMO (1988): Franco Brioschi i Constazo Di Girolamo, *Introducción al estudio de la literatura*, Barcelona: Ariel.
- BUSQUETS (1977): Loreto Busquets, *Aportació lèxica de Josep Carner*

- a la llengua literària catalana, Barcelona: Fundació Vives Casajuana.
- COLON (2007): Germà Colon, «Introducció al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra», dins Jordi Mir i Joan Solà (dir.), *Pompeu Fabra. Obres completes*, vol. 5, Barcelona: IEC, p. 15-40.
- COLON & SOBERANAS (1991): Germà Colon i Amadeu-J. Soberanas, *Panorama de la lexicografia catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2a ed., actualitzada.
- CORBIN (1987): Danielle Corbin, *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*, Amsterdam: Max Niemeyer Verlag, 2 vol.
- [CTILC]: Joaquim Rafel (dir.) (s. d.), *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* [en línia], Barcelona: IEC. En línia a: <<https://ctilc.iec.cat>>. [Consulta: 11 juny 2023]
- [DGLC]: Pompeu Fabra (1932), *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona: Llibreria Catalònia. En línia a: <<https://bdlex.iec.cat/>>.
- [DORT] Pompeu Fabra (1917), *Diccionari ortogràfic*, Barcelona: IEC.
- GARCIA SEBASTIÀ & MARTÍNEZ-MARTÍNEZ (2023): Josep V. Garcia Sebastià i Caterina Martínez-Martínez, «Transferència socioeducativa del projecte El català abans i després de Pompeu Fabra (segles XVII-XXI). Impacte de la normativització sobre l'evolució de la llengua catalana [PID2021-128381NB-I00]», dins Rosabel Roig-Vila, Fabrizio Manuel Sirignano i Jordi M. Antolí Martínez (ed.), *2nd International Congress: Education and Knowledge, ICON 2023*, Barcelona: Octaedro, p. 8.
- GINEBRA (2019): Jordi Ginebra, «La llengua de Verdaguer vista per Pompeu Fabra», *Anuari Verdaguer* 22, p. 135-162.
- GINEBRA & SOLÀ (2007): Jordi Ginebra i Joan Solà, *Pompeu Fabra. Vida i obra*, Barcelona: Teide.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1923): Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua literària* [A-AQUEDAR-SE], dins Jordi Mir i Joan Solà (dir.) (2007), *Pompeu Fabra. Obres completes*, vol. 5, Barcelona: IEC, p. 77-145.

- MACIÀ *et al.* (1934): Francesc Macià *et al.*, *Pompeu Fabra. Diccionari general de la llengua catalana. Opinions autògrafes*, Barcelona: Llibreria Catalònia.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2022): Observatori de Neologia, *Nou protocol de buidatge de textos en català*, Barcelona: Institut de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra.
- PANADÈS & BERNAL (2025): Laia Panadès i Elisenda Bernal, «La creativitat lèxica al servei de la llengua literària: els derivats neològics a *Vida privada*, de Josep M. de Sagarra», *Els Marges* 135, p. 29-50.
- PERMANYER (2014): Lluís Permanyer, «Sagarra, una vida intensa», dins Narcís Garolera (ed.), *Actes de la jornada d'homenatge a Josep Maria de Sagarra: celebrada a l'Institut d'Estudis Catalans el dia 27 d'octubre de 2011*, Barcelona: IEC, p. 19-28.
- REY (1976): Alain Rey, «Néologisme: un pseudo-concept?», *Cahiers de Lexicologie* 28, p. 3-17.
- SAGARRA (1932): Josep M. Sagarra, *Vida privada*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 2 vol. [Exemplar dedicat a Pompeu Fabra]
- SERRAHIMA (1972): Maurici Serrahima, «Josep Maria de Sagarra (1864-1961)», dins Maurici Serrahima, *Dotze mestres*, Barcelona: Destino, p. 333-365.
- SOLÀ & MARCET (1998): Joan Solà i Pere Marcet, «Bibliografia de Pompeu Fabra comentada i anotada», dins Agustí Pons i Mir, Joan Solà i Pere Marcet, *Homenatge a Pompeu Fabra 1868-1948*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 127-226.
- [Pallas] VALLÈS (1927): Emili Vallès, *Diccionari Pallas: diccionari català-castellà-francès amb vocabularis castellà-català i francès-català*, Barcelona: Editorial Pallas.
- VENY (2007): Joan Veny, «El *Diccionari general de la llengua catalana*: precedents, posterioritat, dialectalismes», dins Jordi Mir i Joan Solà (dir.), *Pompeu Fabra. Obres completes*, vol. 5, Barcelona: IEC, p. 41-76.
- VENY (2019): *Un torrent de paraules. El lèxic de Joan Santamaria*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs & Diputació de Lleida.